

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI APIE LIETUVOS VALSTYBĖS VALDOMŲ ĮMONIŲ VEIKLĄ 2020 METAIS

1. **2020 metais valstybės valdomų įmonių (VVI) skaičius beveik nepakito (lyginant su 2019 metų laikotarpiu pabaiga, sumažėjo 1 įmone). VVI portfelio rezultatai pasižymėjo augimu: padidėjo pajamos, grynasis pelnas, turtas, grąža valstybei. Teigiamas pokytis fiksuotas ir VVI portfelio indėlyje į valstybės biudžetą - paskirtų dividendų ir pelno įmokų suma padidėjo 22,8 proc. ir siekė 150,3 mln. eurų. Bendra grąža valstybei, įtraukiant ir VI mokamus netipinius mokesčius, už 2020 metus siekė 176,0 mln. eurų (18,1 proc. daugiau nei už 2019 metus).**
2. **2020 metais VVI portfelio rezultatams reikšmingą įtaką ir toliau turi energetikos sektoriaus įmonių veikla:**
 - didžioji dalis VVI apyvertos buvo sutelkta energetikos sektoriaus įmonėse – vien AB „Ignitis grupė“ įmonių grupės apyvarta sudarė net 45,9 proc. visos metinės VVI portfelio apyvertos;
 - teigiami energetikos sektoriaus įmonių veiklos rezultatai turėjo didelę įtaką ir VVI portfelio grynojo pelno pokyčiui – visos VVI, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, bendrai uždirbo 346,0 mln. eurų grynojo pelno, t. y. 47,0 proc. daugiau nei ankstesniais metais;
 - energetikos sektoriui priskirtos įmonės yra labiausiai priklausomos nuo skolintų lėšų: 2020 metų pabaigoje šio sektoriaus finansiniai įsipareigojimai sudarė 89,9 proc. nuosavo kapitalo ir net 59,5 procentinio punkto viršijo bendrą viso VVI portfelio finansinių skolų ir nuosavo kapitalo santykį.
3. **Nuo 2016 metų stabiliausiai augusiam susisiekimo sektoriui COVID-19 pandemija turėjo daugiausiai neigiamos įtakos.** 2020 metais dešimt į VVI portfelį įtrauktų susisiekimo sektoriaus įmonių, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, uždirbo beveik per pusę mažiau grynojo pelno (2020 metais 66,5 mln. eurų, 2019 metais 118,6 mln. eurų). Nuosavo kapitalo grąža sumažėjo net tris kartus iki 1,9 proc. ir buvo mažiausia tarp visų VVI sektorių. Į valstybės biudžetą paskirta dividendų ir pelno įmokų suma už 2020 metus taip pat buvo trečdaliu mažesnė nei už 2019 metų rezultatus.
4. **VI Valstybinių miškų urėdijos rezultatams reikšmingos įtakos turi rinkos sąlygos.** 2020 metais sumažėjus pagrindinės parduodamos produkcijos kainoms, įmonė fiksavo prastesnius rezultatus (lyginant su 2019 metais). 2020 metais buvo uždirbta 18,7 mln. eurų grynojo pelno ir į valstybės biudžetą paskirta pelno įmoka siekė 3,7 mln. eurų (atitinkamai 2019 metais buvo uždirbta 26,4 mln. eurų grynojo pelno ir už 2019 metus į valstybės biudžetą paskirta 5,5 mln. eurų pelno įmoka). Įmonė toliau vykdo specialiuosius įpareigojimus, už kuriuos valstybė nekompensuoja. Eliminavus specialiųjų įpareigojimų įtaką, įmonės komercinės veiklos grynasis rezultatas 2020 metais būtų 27,1 mln. eurų (2019 metais 35,8 mln. eurų).
5. **Įgyvendinant siektinus pelningumo rodiklius, susiduriama su iššūkiais.** 2019-2021 metų laikotarpiui Vyriausybės nustatytus siektinus pelningumo rodiklius 2020 metais pasiekė 18 iš 33 VVI. Taip pat pastebimas dalies įmonių reikšmingas atotrūkis nuo siektino nustatyto kapitalo grąžos rodiklio – atsižvelgiant į tai kyla individualizuotų pagrindinių veiklos matavimo rodiklių poreikis.
6. **Dvi valstybei atstovaujančios institucijos, t. y. Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, valdo didžiąją dalį VVI portfelio.** Šių ministerijų, kaip valstybei atstovaujančių institucijų, priimami sprendimai turi išskirtinę įtaką portfelio įmonių veiklos rezultatams.
7. **VVI valdysenos centralizavimo progresas mažesnis nei buvo planuotas.** Kasmet mažėja įmonių skaičius – labiausiai kitų įmonių sektoriuje, kurį sudaro mažiausiai įtakos VVI portfelio rezultatams turinčios ir skirtinga veikla užsiimančios įmonės. Šių įmonių

reorganizavimo, likvidavimo, prijungimo ir kiti susiję klausimai sprendžiami lėtai, sprendimų įgyvendinimas užsitęsia.

Rekomendacijos:

1. Spartinti VVĮ valdysenos centralizavimo procesą: mažinant VAI skaičių; iš esmės peržiūrint ir atsisakant valstybei nebūtinų funkcijų vykdymo.
2. Nustatyti įmonėms individualius pagrindinius ilgalaikius finansinius veiklos matavimo rodiklius.
3. Daugiausiai dėmesio skirti didžiausioms, ypač finansų ir susisiekimo ministerijoms pavaldžioms VVĮ – per VVĮ politikos formavimą, įgyvendinimą, įmonių valdymo ir vertinimo funkcijų vykdymą.

VVĮ VADOVŲ ATLYGIS

1. **Reikšmingų pažeidimų laikantis Vyriausybės nustatytos VĮ vadovų atlygio politikos nenustatyta.** Valstybės valdomos bendrovės, nors atlygio politikos nuostatos joms nėra privalomo pobūdžio, taip pat dažnai vadovaujasi Vyriausybės nustatyta politika. Visgi pastebima, kad vis daugiau bendrovių pereina prie rinkai artimesnių atlygio praktikų.
2. **VVĮ vadovų darbo užmokestis augo mažiau už vidutinį šalies darbo užmokestį.** Vidutinis VVĮ vadovų darbo užmokestis per 2020 metus padidėjo 4,7 proc. ir siekė 5 852 eurus (vidutinis darbo užmokestis šalyje didėjo 10,2 proc.). Žemiausias VVĮ vadovų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis siekė 2 794 eurus, didžiausias – 15 528 eurus.
3. **VVĮ vadovų atlyginimai yra žemesni, lyginant su privačiu sektoriumi.** VVĮ vadovų metinis darbo užmokestis vidutiniškai sudaro tik apie 50-70 proc. rinkos vidurkio. Dalies VVĮ vadovų atlyginimai yra ženkliai žemesni nei rinkos vidurkis, net ir įvertinus tai, kad jiems nustatomas Vyriausybės nutarimu leidžiamas maksimalus atlyginimas.
4. **Atlygio struktūra skiriasi nuo rinkoje esančių praktikų.** Vidutiniškai VVĮ vadovų kintamoji atlyginimo dalis siekia apie 25-30 proc. viso atlyginimo, o rinkos įmonių apie 10-20 proc. Skirtumus atlygio struktūroje lemia Vyriausybės nustatyta VVĮ vadovų atlygio politika, kuri nustato ypač žemus pastoviosios atlyginimo dalies režius bei galimybę kintamajai atlyginimo daliai (įskaitant premiją) sudaryti iki 45 proc. viso atlyginimo (t. y. daugiau nei 80 proc. pastoviosios atlyginimo dalies).
5. **Mažesnius nei rinkoje VVĮ vadovų atlyginimus lemia rinkos sąlygų neatitinkanti Vyriausybės nustatyta atlygio politika.** Atlygio politikoje numatyti pastoviosios atlyginimo dalies koeficientai yra per maži ir neleidžiantys VVĮ vadovams nustatyti konkurencingų atlyginimų, o nustatytos įvairios papildomos išlygos atlygio politiką daro pernelyg komplikuotą. Esamas reguliavimas sudaro prielaidas VVĮ vadovams nustatyti neambicingus tikslus tam, kad vadovui per didesnę kintamąją dalį būtų bent iš dalies kompensuojama žema pastovioji atlyginimo dalis.

Rekomendacijos:

1. Keisti VVĮ vadovų atlygio politiką numatant didesnius ir rinkos sąlygas atitinkančius pastoviosios atlyginimo dalies dydžius. Taip pat keisti atlygio struktūrą, kurioje kintamoji atlyginimo dalis (įskaitant ir metinę premiją) sudarytų mažesnę viso atlyginimo dalį.
2. Reguluojant VVĮ vadovų atlygius pereiti prie bendrinių praktikų, kai VVĮ kategorijos nustatomos pagal LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo nuostatas. Taip pat

atsisakyti perteklinio reguliavimo bei nustatyti platesnius ir persidengiančius atlygio režius, kurie suteiktų daugiau lankstumo VVĮ vadovo atlyginimą nustatančiam organui.

3. VVĮ vadovų atlygio politikoje nustatyti principus, kurie numatyty, kad informacija apie VVĮ vadovo atlyginimą būtų vieša, o sprendimas dėl atlyginimo dydžio būtų pagrįstas ir remtųsi rinkos sąlygomis.

KOLEGIALIŲ PRIEŽIŪROS IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ IR KOMITETŲ NARIŲ ATLYGIS

1. **Reikšmingų pažeidimų įgyvendinant Vyriausybės nustatytą kolegialių organų atlygio politiką nenustatyta.** Visos VĮ taikė valandinio apmokėjimo sistemas, taip pat visos VVĮ vadovavosi ir numatytais atlygio dydžių apribojimais.
2. **Taikomos apmokėjimo sistemos tarp VVĮ labai skiriasi.** VVĮ valdybų nariams taikomos įvairios atlygio sistemos: mokama už darbui skirtas valandas, mokama už dalyvautus posėdžius, mokamas fiksuotas metinis atlygis arba taikoma mišri atlygio sistema. Taip pat skiriasi ir sutartyje nustatomo atlygio atskleidimo principai: vienoje įmonėse atlygis nurodomas su visais mokesčiais (bruto), kitose atskaičius mokesčius (neto).
3. **VVĮ kolegialių organų narių atlygiai per metus didėjo dėl didesnio kolegialių organų narių išitraukimo.** Pirmininkų atlygiai padidėjo 3,4 proc., o kitų narių – 7,4 proc. Vidutinis pirmininko atlygis siekė 1 291 eurą per mėnesį, nario – 741 eurą per mėnesį. Visgi sutartinis atlygio dydis paaugo tik vienoje VVĮ, todėl pokytį daugiausia lėmė su kolegialaus organo nario išitraukimu susiję kriterijai, pavyzdžiui, apmokėtas didesnis valandų skaičius. Žemiausias VVĮ kolegialių organų narių atlygis siekė tik 17 eurų per mėnesį, didžiausias – 2 095 eurą per mėnesį. Net ir įvertinant tai, jog valstybės valdomos įmonės savo veiklos apimtimis stipriai skiriasi, tokio dydžio skirtumai rodo, jog dalies VVĮ kolegialių organų nariams mokamas neadekvačiai žemas atlygis.
4. **Atlygio, kai mokama už darbui skirtas valandas, sistema neatitinka gerųjų valdysenos praktikų.** Šiuo metu Lietuvoje taikomos valandinio atlygio praktikos atskleidžia, kad taikant valandinį atlygį išauga administracinė našta, o atsiskaitant už dirbtas valandas kyla iššūkių dėl pasitikėjimo ir komunikacijos tarp kolegialaus organo narių ir valstybei atstovaujančios institucijos. Kitaip nei Lietuvoje, Vakarų Europos šalyse dažniausiai taikoma praktika mokėti fiksuotą metinį atlygį.
5. **Kolegialaus organo pirmininkui mokamas atlygis neatitinka pasaulinių praktikų.** Nors pirmininko atsakomybės didesnės, tačiau vidutiniškai pirmininkui buvo nustatytas tik apie 1,4 karto didesnis atlygis nei kitiems nariams. Pasaulinėje praktikoje pirmininko atlygis yra apie 2 ir daugiau kartų didesnis. Šiuos skirtumus lemia Lietuvoje suformuota atlygio politika, kuri valstybės valdomų bendrovių pirmininkams numato tik 1,3 karto didesnę atlygį, valstybės įmonių – tokį patį kaip ir kitiems nariams.
6. **Komitetų veiklos apmokėjimo sistemos nesiskiria nuo kolegialių organų.** Dažniausiai veikla komitetuose buvo apmokama laikantis tokios pat apmokėjimo sistemos, kaip ir apmokant komitetą suformavusio kolegialaus organo narių veiklą. Daugiausiai taikomos apmokėjimo už darbui skirtas valandas ir fiksuoto metinio atlygio sistemos.
7. **Komiteto nario atlygis vidutiniškai sudaro apie trečdalį kolegialaus organo nario atlygio.** Vidutiniškai komiteto nario atlygis 2020 metais sudarė 32,2 proc. kolegialaus organo nario atlygio (mediana siekė 26,4 proc.) arba 362 eurą per mėnesį. Komiteto

pirmininko atlygis vidutiniškai siekė 44,9 proc. kolegialaus organo nario atlygio (mediana – 39,6 proc.) arba 537 eurus per mėnesį.

Rekomendacijos:

1. Atsisakyti kolegialių organų narių atlygio politikos, kai mokama už dirbtas valandas ar dalyvautus posėdžius ir pereiti prie fiksuoto atlygio sistemos. Taip pat atsisakyti visų praktikų, kai kolegialių organų nariai turi atsiskaityti pagal dirbtų valandų skaičių.
2. Reguluojant valdybos narių atlygį nustatyti ne tik viršutinį atlygio rėžį, bet ir apatinį, kuris neleistų susidaryti atvejams, kai kolegialaus organo nariams mokamas tik simbolinis atlygis.
3. Numatyti, kad VVĮ kolegialių organų pirmininkų atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų kolegialaus organo narių.
4. Suformuoti komitetų narių atlygio principus. Numatyti, kad komiteto nario metinis atlygis sudarytų ½ kolegialaus organo nariui nustatyto metinio atlygio. Taip pat užtikrinti, kad komiteto pirmininko atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų komiteto narių.

SPECIALIEJI ĮPAREIGOJIMAI

1. **Pirmą kartą specialiųjų įpareigojimų sąrašas buvo patvirtintas ekonomikos ir inovacijų ministrės 2021 m. kovo 16 d. įsakymu Nr. 4-193 „Dėl valstybės valdomų įmonių ir jų dukterinių bendrovių vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašo patvirtinimo“, į jį įtraukiant 93 specialiuosius įpareigojimus, vykdomus 24 VVĮ.**
2. **Beveik pusė VVĮ (24 iš 49) 2020 metais vykdė specialiuosius įpareigojimus.** Iš jų 10 įmonių ataskaitiniu laikotarpiu vykdė tik specialiuosius įpareigojimus. VVĮ vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąnaudos 2020 metais sudarė 10,0 proc. visų VVĮ sąnaudų, turtas – 45,0 proc. viso VVĮ disponuojamo turto. Turtas, naudojamas specialiesiems įpareigojimams vykdyti, palyginus su ankstesniais metais, augo daugiau nei dvigubai dėl 2020 metais iš biudžetinės įstaigos pertvarkytos VĮ Lietuvos automobilių kelių direkcijos, kurios visą veiklą sudaro specialieji įpareigojimai.
3. **Daugiau nei pusė VVĮ sąnaudų, patiriamų vykdant specialiuosius įpareigojimus, tiesiogiai neatsispindėjo įmonių pelno (nuostolių) ataskaitose** – šios sąnaudos (272,7 mln. eurų) buvo patiriamos per įmonių valdomus fondus (pvz. UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ – 119,6 mln. eurų) arba padengiamos biudžeto bei įvairių fondų skirtomis dotacijomis (pvz. VĮ Ignalinos atominė elektrinė gavo 112,0 mln. eurų sąnaudoms kompensuoti). Trečdalis VVĮ turto (1 699,4 mln. eurų), naudojamo vykdyti specialiuosius įpareigojimus, nebuvo įtrauktas į įmonių balansus. Didžiąją dalį šio turto sudarė finansinio sektoriaus VVĮ valdomi fondai bei kitos finansinės priemonės (daugiausiai tokio turto per valdomus fondus disponavo UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ – 918,4 mln. eurų).
4. **Dalis VVĮ vykdomi specialieji įpareigojimai leido įmonėms generuoti pelną** – kai kurių iš jų ataskaitinio laikotarpio rezultatas netgi reikšmingai viršijo bendrą VVĮ portfelio grąžą. Pvz., 2020 metais VVĮ įmonių portfelio normalizuota nuosavo kapitalo grąža siekė 5,6 proc., o VĮ „Regitra“ – 15,7 proc., VĮ Registrų centro – 34,8 proc.
5. **2 iš 24 VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, visai nebuvo atskyrusios pelno (nuostolių) ataskaitų bei balanso (komercinės veikos nuo specialiųjų įpareigojimų).** Tai neleidžia tinkamai įvertinti, kokią įtaką šių įmonių veikos rezultatams daro jų vykdomi specialieji įpareigojimai. Dalis VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, atliekamų funkcijų finansų atskyrimą vykdo paviršutiniškai – pavyzdžiui, visos įmonės sąnaudos bei turtas išskaidomas proporcingai pagal funkcijų generuojamas pajamas. Taip pat, didžioji

dalį VVI neturi arba neviešina finansinių ataskaitų atskyrimui pagal funkcijas taikomos metodikos bei principų.

6. **Ne visų VVI suderinti specialieji įpareigojimai atitinka reikšmingumo kriterijus.** Dalis VVI, kurių iniciatyva, jų vykdomi specialieji įpareigojimai buvo suskaidyti į 10 ar daugiau smulkesnių funkcijų ne visoms funkcijoms geba atskirti patiriamas sąnaudas / gaunamas pajamas / vykdymui naudojamą turtą. Pvz. rekordinį, siekiantį 15, specialiųjų įpareigojimų kiekį vykdantis VĮ Turto bankas, 4 specialiesiems įpareigojimams nepriskyrė pajamų / sąnaudų, o 3 – turto.

Rekomendacijos:

1. VVI turi parengti apskaitos politiką, kuri leistų užtikrinti jų vykdomos komercinės veiklos finansų atskyrimą nuo specialiųjų įpareigojimų bei atskirų specialiųjų įpareigojimų pagal tai, kaip jie suderinti *Specialiųjų įpareigojimų sąrašė*¹ (pelno (nuostolių) bei balanso ataskaitų apimtimi).
2. VAI turi užtikrinti, kad VVI, vykdančios specialiuosius įpareigojimus, pilna apimtimi atskirtų specialiųjų įpareigojimų ir komercinės veiklos finansinę informaciją (pelno (nuostolių) bei balanso ataskaitose) pagal *Specialiųjų įpareigojimų rekomendacijas*², nurodytų gaunamas dotacijas bei viešai atskleistų atskyrimo metodiką, kuria vadovaujasi. Tai leistų objektyviai įvertinti vykdomus specialiuosius įpareigojimus.
3. VAI turi užtikrinti, kad *Specialiųjų įpareigojimų sąrašė*, esantys VVI vykdomi specialieji įpareigojimai atitinka reikšmingumo kriterijus ir yra vis dar aktualūs bei vykdomi. Jei sąrašė nurodyta informacija apie įmonės vykdomus specialiuosius įpareigojimus dėl pasikeitusių aplinkybių yra nebeaktuali ar neatitinkanti atitinkamų kriterijų – VAI ir VVI kartu turi kreiptis į VKC dėl sąrašo peržiūros.

¹ Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministrės 2021 m. kovo 16 d. įsakymas Nr. 4-193 „Dėl valstybės valdomų įmonių ir jų dukterinių bendrovių vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašo patvirtinimo“

² Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2013 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 4-1100 „Dėl valstybės valdomų įmonių specialiųjų įpareigojimų nustatymo ir informacijos pateikimo rekomendacijų patvirtinimo“